

عوامل موثر بر آموزش اخلاق در مدارس

آریادخت قیومی بیدهندی، دکتر علاءالدین اعتماد اهری*
گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، رودهن، ایران
(تاریخ دریافت: ۹۸/۲/۲؛ تاریخ پذیرش: ۹۸/۴/۱۵)

چکیده

زمینه: به دلیل اهمیت اخلاق در بالندگی آموزش کشور، هدف تحقیق حاضر شناسایی عوامل موثر بر آموزش اخلاق در مدارس دوره دوم متوسطه شهر تهران بود.

روش: پژوهش حاضر آمیخته از نوع اکتشافی متوالی بود. جامعه آماری در بخش کیفی، شامل ۲۰ نفر از متخصصان و خبرگان آموزش و پرورش و افراد ذیصلاح دارای پست‌های اجرایی در زمینه آموزش اخلاق بودند که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در بخش کمی نیز، شامل ۱۵۰۰ نفر از دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوره دوم در شهر تهران بودند که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای، تعداد ۳۰۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش در بخش کیفی، شامل مصاحبه و تحلیل محتوا بود و در بخش کمی، از ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی از طریق کدگذاری انجام پذیرفت و در بخش کمی در دو قسمت توصیفی و استنباطی (مدل‌سازی معادلات ساختاری) با استفاده از نرم افزارهای SPSS-V22 و Lisrel-V8/8 انجام پذیرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که چهار بعد آموزشی، اجتماعی، محیطی و اعتقادی ابعاد تاثیرگذار بر آموزش اخلاق هستند. همچنین ۱۵ مولفه، معلم، برنامه درسی، فضای کلاس درس، مدیریت مدرسه، ارزشهای گروهی، همدلی، اعتماد اجتماعی، احترام به یکدیگر، جو اخلاقی، تشویق و تنبیه، سطح سواد و درآمد والدین، پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد، پایبندی به ارزشهای دینی، باورهای مذهبی، عفاف به عنوان مولفه‌های تاثیرگذار بر ارتقای آموزش اخلاق شناسایی شدند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان دادند که مدارس متوسطه تهران از نظر همه مولفه‌های شناسایی شده در وضع مطلوبی قرار دارند.

کلیدواژگان: آموزش اخلاق، ابعاد اجتماعی، ابعاد آموزشی، ابعاد محیطی

سر آغاز

از یک سو غایت و قصوای عمل مدرسه اعتلای هستی اخلاقی یادگیرندگان است. و از دگر سو، نمود ارزش‌های اخلاقی در کنش‌های انسانی موجود در مدرسه بین اعضای مدرسه از عوامل موثر در موفقیت مدرسه است در فضای اخلاق محور مدرسه، یادگیری بهتر و عمیق رخ می‌دهد (۲). شواهد نیز نشان می‌دهد که پایبندی به ارزشهای اخلاقی، زمینه رفتارهای منصفانه را مهیا می‌سازد که خود این امر ترغیب کننده بهبود عملکرد و اثربخشی است (۳). با نظری به تاریخ زندگی بشر، متوجه این نکته خواهیم شد که اندیشمندان در هر عصر و زمان، آسایش و آرامش زندگی سالم را در جامعه‌ای با سطوح بالای رشد اخلاقی متصور دانسته‌اند. به طوری که برخی اندیشمندان اعتقاد دارند:

توجه به اخلاق^۱ و اصول اخلاقی^۲ که در هر جامعه با توجه به نوع فرهنگ آن جامعه تدوین گردیده است، یکی از عوامل موفقیت جامعه است (۱). رشد اخلاقی^۳ کودکان و نوجوانان مهم‌ترین بخش زندگی آنهاست و مدرسه، محل مناسبی است که پس از خانواده به عنوان جایگاهی که نخستین پایه‌های اخلاقی و شخصیت‌های رفتاری و اخلاقی فرد در آن شکل می‌گیرد، حائز اهمیت است و در این میان فرایند آموزش و برنامه‌های درسی موثر می‌باشند. جایگاه و شأن اخلاق در مدرسه و به نحو عام در نظام تربیت رسمی نقشی دو جانبه است. به این معنی که اخلاق در مدرسه و نظام تربیت هم نقش هدف را به عهده دارد و هم از سوی دیگر نقش و شأن ابزار موثر و کارآمدی دارد.

اخلاقیات در مدرسه باشد. از آن جا که اصول و مبانی اخلاقی با مفاهیمی چون احترام به پدر و مادر، مهربانی، همدلی، شجاعت، راستگویی وجدان، توجه کافی به آموزش این مفاهیم اخلاقی^۵ و مانند آن، پیوند جدایی‌ناپذیر دارد و تاثیر مثبت رشد و تحول اخلاقی^۶ در سلامت جوامع انکار ناپذیر است، بررسی و شناسایی روش‌های آموزش اخلاق در تحول اخلاقی کمک شایان توجهی به بسط و گسترش آن در جامعه می‌کند (۸).

عوامل متعددی در آموزش اخلاق^۷ و توسعه آن در بین دانش‌آموزان مؤثر است، از بین این عوامل، مدرسه که مجموعه‌ای از اجزاء و مولفه‌ها است در امر آموزش اخلاقی دانش‌آموزان تاثیر بسزایی دارد. برنامه درسی و یکی از مؤلفه‌های مهم آن یعنی کتابهای درسی نیز که در مدرسه مورد تدریس واقع می‌شود، از جمله این عوامل است. نتایج بررسی‌های به عمل آمده نشان می‌دهد که محتوای کتابهای درسی می‌تواند اخلاق آرام بودن و مدارا را به دانشجویان القاء کنند و تربیت اخلاقی^۸ دانش‌آموزان را تسریع بخشد (۹). عامل مهم دیگر در مدرسه جو حاکم بر آن است که تاثیر شگرفی در شکل‌گیری منش اخلاقی^۹ دانش‌آموزان دارد. بطوری که تحقیقات زیادی به این نکته تاکید کرده‌اند؛ برخی پژوهش‌ها رابطه مثبت بین جو مدرسه و تربیت اخلاقی را نشان داده‌اند و اخلاق مهربانی در بین دانش‌آموزان را نتیجه تاثیر جو حاکم بر مدرسه می‌دانند (۱۰). محققان جو حاکم بر مدرسه را عاملی مهم در ارتباط با هویت اخلاقی^{۱۱} و اخلاقیات در دانش‌آموزان ذکر می‌کنند (۱۱). بطوری که مطالعات صورت گرفته نیز جو اخلاقی^{۱۱} مدارس را مؤثر بر رشد اخلاق دانش‌آموزان می‌دانند (۱۲). علاوه بر این، محققان معتقدند که ارتباط بین کادر مدرسه و دانش‌آموزان بر شکل‌گیری نظام ارزشی دانش‌آموزان تأثیر زیادی دارد. علاقه به معلم موجب انتقال ارزشهای اخلاقی معلم به دانش‌آموز می‌شود (۱۳). ادبیات پژوهشی موجود نشان می‌دهد که عامل والدین و ارتباط آنها با دانش‌آموز یکی از عوامل مؤثر بر توسعه اخلاق در دانش‌آموزان است (۱۴).

در زمینه آموزش اخلاق، صاحب‌نظران معتقدند که در آموزش اخلاق حرفه‌ای^{۱۳} به دانشجویان، قانون اخلاقی^{۱۴} در سازمان، رهبری اخلاقی^{۱۵} و حمایت مدیران و همچنین پژوهشهای اخلاقی تاثیر گذارند (۱۵). بنابر پژوهش‌های انجام شده مشخص شده است که عوامل آموزش در مدرسه مانند مدرس، مدیر، برنامه درسی و آموزشی موجب رشد اخلاق حرفه‌ای می‌گردد (۱۶). بطوری که نتایج مطالعات موجود نشان می‌دهد که شناخت، رفتار و نتایج سازمان، اطلاعاتی در مورد میزان استفاده-کنندگان از نتایج ارزشیابی و در نتیجه آموزش اخلاق تاثیر گذار است (۱۷). محققان عنوان می‌دارند که در طول دهه گذشته، اثربخشی برنامه‌های آموزش اخلاق با توجه به نتایج آموزش کارکنان، مانند دانش، آگاهی و تصمیم‌گیری اخلاقی، افزایش یافته است. با این حال، علیرغم بهبود کلی در کارایی آموزش، تغییرات قابل توجهی در برنامه‌ها وجود دارد (۱۸). یکی از منابع بالقوه تنوع، ناشی از محدوده وسیعی در محتوای آموزشی است که در طول دوره‌های آموزش اخلاق مورد استفاده قرار می‌گیرد. پژوهشهای ایرانی صورت گرفته در ارتباط با موضوع نیز نشان دادند که آموزش اخلاقی بر بهبود عملکرد اجتماعی کودکان و کاهش اختلالات

بدون رعایت اخلاق، در واقع اجتماعات علمی شکل نمی‌گیرند و جریان تولید علم نیز دچار اختلال می‌شود (۴). ارزش‌ها همانند پدیده‌های اجتماعی نقش اساسی در شکل‌گیری، کنترل و پیش‌بینی کنش‌ها، و گرایشات افراد جامعه داشته‌اند و عاملی اصلی در ساختار فرهنگی جوامع به شمار می‌روند. اخلاق و ارزش‌های اخلاقی تعیین‌کننده رفتارهای انسان‌ها می‌باشند و میزان تمایل افراد یک جامعه به ارزش‌های اخلاقی می‌تواند موجبات انحراف یا جلوگیری از انحرافات اجتماعی را در جامعه به وجود آورد و به طور کلی جامعه‌ای که افراد آن پایبند به اخلاق و ارزش‌های اخلاقی نباشند دیر یا زود به زوال کشیده خواهد شد (۵). در پژوهشی که محققان به بررسی عملکرد معلمان استرالیایی در آموزش ارزش‌های اخلاقی پرداختند، نشان دادند که مدارس به‌عنوان مؤسسه‌ای برای آماده‌سازی کودکان در جنبه‌های فرهنگی و اخلاقی زندگی در اجتماع به شمار می‌روند و آموزش اخلاق باید بخشی از برنامه‌های آموزشی مدارس در سطح ملی و بین‌المللی باشد، چراکه نحوه عملکرد جوانان در اجتماع به نحوه آموزش آنان در مدرسه بستگی دارد (۶).

در مورد منشاء آموزش‌های اخلاقی و عوامل مرتبط با گرایشات افراد به ارزش‌های اخلاقی، گروهی از نظریه‌پردازان روانشناسی که طرفدار تحلیل روانی و یادگیری اجتماعی هستند، معتقدند اخلاقیات از بیرون و محیط پیرامون فرد به دست می‌آیند. طبق این نظریه، تجربه‌ای که کودک در روابطش با والدین خود کسب می‌کند بر رفتار دیگر دوستی و اخلاقیات وی تأثیر می‌گذارند. از طرفی دیگر، نظریه‌پردازان یادگیری اجتماعی قرار دارند که معتقدند ارزش‌های فرهنگی و عوامل اجتماعی بر اخلاق فرد تأثیر مستقیم و بسیار مهمی دارد. از طرف دیگر، نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی، عوامل خارجی و اجتماعی را جزء عوامل مؤثر بر اخلاقیات می‌دانند (۷). امروزه معلمان و یاران آموزشی باید از روشهای متعدد برای تقویت ارزشهای اخلاقی در دانش‌آموزان استفاده کنند. اولین روش که در نگاه سنتی نیز به آن توجه ویژه‌ای داشتند، آموزش مستقیم است. یکی دیگر از روشهای مؤثر در ارتقای ارزشهای اخلاقی در مدارس، می‌تواند بکارگیری زبانی مثبت باشد یعنی به جای استفاده از کلمات و واژگان منفی، می‌توان از واژگان مثبت برای آموزش اخلاق-مداری استفاده کرد. صاحب‌نظران بر این عقیده‌اند که افراد زمانی که بدانند چه انتظاری از آنها می‌رود، بیشتر خود را با محیط خود وفق می‌دهند. از طرف دیگر، دید بصری افراد درون مدرسه نیز بسیار مهم است. استفاده از پیامهای اخلاقی مطابق با مقاطع تحصیلی و سطح معلمان و دانش‌آموزان بسیار می‌تواند مؤثر باشد. علاوه بر این، محتوای آموزشی که در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد بسیار مهم است چراکه می‌تواند بر اخلاق‌مداری^۴ به دانش‌آموزان آموزش دهد. محتوای آموزشی باید علاوه بر محتوای دانشی، محتوای مهارتی را نیز در بر بگیرد. یعنی به گونه‌ای تنظیم شود که با زندگی واقعی دانش‌آموز و معلمان همخوانی داشته باشد و در این راستا اخلاقیات را بر مبنای آنچه آنها با آن روبرو می‌شوند، طراحی گردد. مشارکت دادن اولیاء و دانش‌آموزان در فعالیتهای فرهنگی مدارس نیز می‌تواند گامی مهم در جهت آموزش

رفتاری آنها تاثیرگذار بوده است (۱۹). در این خصوص صاحب‌نظران معتقدند که آموزش اصول اخلاقی به دو روش روایت‌گری و سخنرانی می‌تواند در ارتقای حساسیت اخلاقی مؤثر باشد (۲۰).

مرور پیشینه پژوهشی موجود نشان می‌دهد که بحث آموزش اخلاق، علیرغم اهمیت بالای آن بویژه در آموزش و پرورش کشور ما کمتر مورد توجه قرار گرفته است و بیشتر بر اساس آموزه‌های حاصل از نظریه‌های غربی انجام پذیرفته که خود دارای اشکالات زیادی است. از نظر پژوهشگر چون مسئله وضعیت آموزش اخلاق و توسعه آن در مقطع متوسطه استان تهران بررسی نشده و پژوهشی در قالب شناخت تمام عوامل مؤثر بر آموزش اخلاق در مدارس مقطع متوسطه انجام پذیرفته است. بنابراین محقق در پی شفاف‌سازی وضعیت آموزش اخلاق در مدارس (مقطع متوسطه) و نیز ارائه سازوکارهایی برای ارتقای آن، از طریق آموزش و فعالیت‌های رسمی و غیر رسمی است که روشن شدن این مسئله منجر به ارتقای کیفی و بهبود اخلاقیات در نظام آموزش و پرورش می‌گردد. لذا، هدف پژوهش حاضر شناسایی ابعاد مؤلفه‌های آموزش اخلاق در مقطع متوسطه استان تهران در وضعیت موجود و ارائه مدل مفهومی برای رسیدن به وضعیت مطلوب است.

روش

روش پژوهش حاضر بر مبنای ماهیت داده‌ها آمیخته (کمی، کیفی) و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری این تحقیق در بخش کیفی شامل صاحب نظران و کارشناسان حوزه آموزش اخلاق، مدیران و معلمان و نیز محققانی، که دارای کتب و مقالاتی تخصصی در این حوزه بودند، می‌باشد. که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند ۲۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. جامعه آماری در بخش کمی نیز شامل کلیه دانش‌آموزان مقطع متوسطه (دوره دوم) شهر تهران بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای این منظور، ابتدا شهر تهران از نظر بافت جغرافیایی به ۵ حوزه "شمال، جنوب، غرب، شرق و مرکز" تقسیم گردید و سپس از درون هر یک از مناطق تعداد ۳ مدرسه متوسطه دوره دوم انتخاب و در مرحله بعدی، تعداد ۲۰ دانش‌آموز از هر مدرسه بطور تصادفی انتخاب گردید. در نهایت ۳۰۰ دانش‌آموز مقطع متوسطه دوره دوم در شهر تهران به عنوان نمونه بخش کمی تحقیق حاضر انتخاب شدند.

در بخش کیفی این پژوهش از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته استفاده شد. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه شونده‌گان، برای بررسی مقدماتی پنج سؤال مصاحبه استفاده شد که بعد از انجام ۲۰ مصاحبه، در مدت زمان بین ۳۰ تا ۶۰ دقیقه بود، به اشباع رسید. برای حصول اطمینان از روایی بخش کیفی پژوهش، از نظرات ارزشمند اساتید آشنا با این حوزه و متخصصان آموزش اخلاق در آموزش و پرورش که در این حوزه خیره و مطلع بودند استفاده شد. همچنین به‌طور هم‌زمان از مشارکت کنندگان در تحلیل و تفسیر داده‌ها کمک گرفته شد. برای محاسبه پایایی نیز از

روش پایایی بین دو کدگذار استفاده شد که پایایی حاصل از دو کدگذار با توجه به محاسبات ۷۵/۱ درصد بدست آمد.

همچنین در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ای محقق ساخته بر گرفته از کدهای حاصل از مصاحبه استفاده شد که با نظرسنجی از دانش‌آموزان مقاطع متوسطه، تکمیل شد. این پرسشنامه شامل ۶۵ گویه بسته و ۱ سوال باز می‌باشد. که از نوع بسته و از طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای می‌باشد. به‌منظور محاسبه روایی از روایی صوری، محتوایی و سازه استفاده شد. روایی ظاهری پرسشنامه نهایی به دور از ایرادات ویرایشی، شکلی، املائی و غیره به کمک پژوهش‌گر، چند نفر از اعضای نمونه، استاد راهنما و مشاور تدوین گردید. برای بررسی روایی محتوایی از فرم‌های CVI و CVR استفاده شد. بر اساس این نوع از روایی هیچ سوالی نیاز به حذف شدن نداشت و برخی سوالات اصلاح شد. در سنجش روایی سازه تمام موارد مربوط به روایی همگرا در این پژوهش تایید شدند. همچنین، جهت سنجش پایایی این آزمون میزان ضریب آلفای کرونباخ و ترکیبی برای همه مؤلفه‌های بعد آموزش اخلاق دانش‌آموزان متوسطه در این تحقیق بالاتر از ۰/۷ به دست آمد.

برای تحلیل داده‌های کیفی پژوهش از تحلیل محتوا استفاده شد که مراحل تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده، از طریق کدگذاری بازو کدگذاری محوری انجام شده است. تحلیل در بخش کمی نیز با نرم‌افزار SPSS و Lisrel صورت پذیرفت. نتایج نرم افزار Lisrel در قالب روش مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد استفاده قرار گرفت. همچنین از آزمون‌های دیگر نظیر تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون تی تک نمونه‌ای نیز بهره گرفته شد.

یافته‌ها

قبل از تجزیه و تحلیل داده‌ها پیش پردازش داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد در برخی از گویه‌ها گم‌شدگی اتفاق افتاده است؛ بنابراین، برای رفع این مشکل از روش میانه برای جایگذاری مقادیر آن-ها استفاده شد و تمام داده‌های مفقوده جایگزین شد. به منظور شناسایی داده‌های پرت از گراف باکس پلات استفاده شد که نتایج نشان داد هیچ داده پرتی وجود ندارد. علاوه بر این‌ها در نرم افزار اکسل برای حذف آزمودنی‌های بی‌تفاوت انحراف معیار هر آزمودنی در پاسخ به یک پرسشنامه محاسبه شد که نتایج نشان داد انحراف معیار پاسخ هر یک از آزمودنی‌ها به سوال‌های پژوهش کمتر از ۰/۳ نیست و بنابراین هیچ آزمودنی حذف نشد.

جدول ۱: چک لیست مربوط به نتایج تحلیل محتوای مصاحبه در بعد آموزش اخلاق

کد مصاحبه شونده	مفاهیم استخراجی اولیه	بعد
I۳, I۴, I۱۲	معلمان در بحثهای کلاسی از نکات اخلاقی استفاده می کنند.	ایجاد و مؤلفه‌های آموزش اخلاق در مقطع متوسطه (دوره دوم) آستان تهران
I۱۴, I۱۸, I۲۰	معلمان اخلاق مدار هستند.	
I۱۴, I۱۷	معلمان با احترام با دانش آموزان و سایر همکاران رفتار می کنند.	
I۲, I۳, I۱۳	معلمان، دانش آموزان اخلاق مدار را مورد تحسین قرار می دهند.	
I۱, I۸, I۱۰	معلمان از الگوهای اخلاقی در کلاس صحبت می کنند.	
I۲, I۳, I۷, I۹	در کتابهای درسی، موضوعات اخلاقی بسیار مطرح شده است.	
I۴, I۶, I۱۴	برنامه درسی این دوره طوری طراحی شده است که پرورش اخلاقی در اولویت قرار دارد.	
I۵, I۵, I۸, I۹, I۱۳, I۱۴	از جملات اخلاقی در ابتدا و اواسط کتابهای درسی استفاده شده است.	
I۵, I۹, I۱۱	اخلاقیات در قالب برنامه درسی پنهان در اختیار دانش آموزان قرار گرفته است.	
I۴, I۸, I۱۲, I۱۳	در کتابهای درسی، احترام به حقوق دیگران به وفور مورد توجه قرار گرفته است.	
I۱, I۵, I۹, I۱۲	در کلاس از نوشته های بزرگان استفاده شده است.	
I۲, I۳, I۱۳	در فضای کلاس از نقاشیها یا پوسترهایی استفاده شده است و برای حفظ باورها و هنجارهای فرهنگی تلاش شده است	
I۱, I۸, I۱۰	چیدمان کلاس به گونه ای است که جایگاه معلم با رعایت احترام حفظ می شود.	
I۱۲, I۱۳, I۱۷, I۱۹	در فضای کلاسی از احادیث مختلف در زمینه اخلاق و پرورش آن استفاده شده است	
I۵, I۶, I۱۴	به هنگام ورود و خروج معلمان، از الفاظ اخلاقی استفاده میشود که احترام متقابل را می رساند.	
I۴, I۷, I۸, I۹, I۱۳, I۱۴	عدالت در محیط مدرسه توسط مدیریت مدرسه برقرار می گردد	
I۶, I۹, I۱۱, I۱۸	مدیریت از سازو کارهای مناسب برای تشویق و تنبیه استفاده می کند.	
I۱, I۸, I۱۲, I۱۳	مدیریت با معلمان و دانش آموزان در نهایت ادب و احترام رفتار می کند.	
I۴, I۵, I۱۲, I۲۰	مدیر مدرسه در جلسات هفتگی با دانش آموزان، نکات اخلاقی را به آنها گوشزد می کند.	
I۱, I۱۱, I۱۴	مدیر مدرسه بطور مداوم اخلاق گرایی را در بین معلمان ارزشیابی می کند.	
I۱۲, I۱۹	در مدرسه به ارزشها و هنجارهای گروهی اهمیت داده می شود.	
I۷, I۱۹	معلمان، وجود رقابت سالم در بین دانش آموزان را مورد تشویق قرار می دهند.	
I۴, I۵, I۱۲, I۱۳	توجه به ویژگیهای منحصر به فرد دانش آموزان توسط معلمان انجام می شود	
I۳, I۷, I۹, I۱۴	تعامل با یکدیگر در این مدرسه به عنوان یک ارزش تلقی می شود و همه به آن پایبندند.	
I۱۳, I۱۲	در مدرسه معلمان با یکدیگر و با دانش آموزان همدلی می کنند	
I۱, I۵, I۷, I۸, I۱۰	معلمان موقعیتهای متفاوت دانش آموزان را درک می کنند.	
I۳, I۷, I۹, I۱۱	آموزشهای لازم جهت برقراری همدلی بین دانش آموزان در این مدرسه انجام می شود.	
I۸, I۱۰, I۱۹	دانش آموزان برای اعتماد به یکدیگر، تحت آموزش های کافی قرار گرفتن	
I۲, I۳, I۷, I۹, I۱۲	معلمان با گفتار خود به دانش آموزان نشان می دهند که نسبت به مدرسه و مدیریت آن اعتماد فراوان دارند.	
I۴, I۶, I۲۰	با آموزش روحیه کار گروهی و مشارکتی در بین دانش آموزان، معلمان سعی می کنند میزان اعتماد آنها به یکدیگر را بالا ببرند.	
I۱, I۷, I۸, I۱۴	معلمان دانش آموزان اخلاق مدار را که به دیگران احترام می گذارند، مورد تشویق قرار می دهند.	
I۱۷, I۱۸, I۱۹	در تمام فضای مدرسه نکاتی د رمورد رعایت احترام نسبت به هم نوع و همچنین بزرگترها	
I۶, I۱۰, I۱۱	در مدرسه، کارگاههای هوش هیجانی و چگونگی رعایت احترام ضمن پیش برد اهداف فردی، برگزار می گردد.	
I۱۱, I۱۷	اصول اخلاقی مصوب در نظام آموزشی توسط تمام ارکان مدرسه رعایت می شود.	
I۳, I۴, I۹, I۱۲	در مدرسه، جوی اخلاقی حاکم است به نحوی که دیگران این مدرسه را به عنوان مدرسه ای اخلاقی می نگرند.	
I۱, I۵, I۷, I۱۱, I۱۴	طی مراسمی به عنایین مختلف از دانش آموزان و معلمان اخلاق مدار تقدیر می شود.	
I۳, I۷, I۹, I۱۳	کارگاههای اخلاقی در مدرسه برگزار می شود و از روانشناسان و اساتید حوزه و دانشگاه برای سخنرانی دعوت می شود.	
I۴, I۶, I۱۰	به فضای نمازخانه و کتابخانه در این مدرسه توجه ویژه شده است.	
I۱, I۷, I۹, I۱۶	قوانین محکمی برای رعایت اخلاق در این مدرسه وجود دارد و همه ملزم به رعایت آن هستند.	
I۵, I۸, I۱۰	در این مدرسه، قوانین تشویق و تنبیه بر اساس اصول انسانی و با رعایت احترام به دانش آموزان انجام می گیرد.	
I۲, I۳, I۹, I۱۴	دانش آموزان اخلاق مدار از حمایت معلمان و مدیر مدرسه برخوردارند.	
I۶, I۷, I۱۱	مدرسه از دانش آموزان اخلاق مدار تقدیر و تشکر می کند و تسهیلات ویژه ای به آنها ارائه می دهد.	
I۱۲, I۱۵, I۱۸	سطح سواد والدین در این مدرسه به نسبت مدارس دیگر بالا است.	
I۴, I۸, I۲۰	در آمد اکثر والدین از سطح متوسطی برخوردار است.	
I۷, I۹, I۱۱	والدین بسیاری از دانش آموزان د رامور سرمایه گذاری آموزشی و یا به روز رسانی فضاهای کتابخوانی فعالیت خوبی دارند.	
I۱, I۳, I۱۱, I۱۴	والدین اکثر دانش آموزان از کلاسهای تربیتی مخصوص والدین که توسط مدرسه برگزار می شود، استقبال می کنند.	
I۸, I۹, I۱۰	دانش آموزان از وضعیت اقتصادی قابل توجهی در خانواده برخوردار هستند.	

I۵, I۶, I۱۲	از نظر موقعیت اجتماعی، مدرسه جایگاه مناسبی دارد
I۱, I۷, I۱۳, I۲۰	از معلمان حرفه ای در این مدرسه استفاده می شود و لذا، دانش آموزان برتر تربیت می شوند.
I۱, I۹, I۱۰	دانش آموزان این مدرسه در مراسم اجتماعی شرکت می کنند.
I۳, I۱۵, I۱۷	دانش آموزان از نظر اقتصادی همکاری زیادی با مدارس دیگری دارند و دوست دارند به همسین های خود کمک کنند.
I۲, I۷, I۱۰	ارزشهای دینی به عنوان اصل اساسی و قانونی در این مدرسه آموزش داده می شود.
I۶, I۸, I۱۲, I۱۳	ارزشهای دینی و مذهبی با برگزاری مراسمهای دینی مختلف مورد توجه قرار می گیرد.
I۳, I۹, I۱۱, I۱۴	در برنامه درسی دانش آموزان؛ ارزشهای دینی مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.
I۵, I۷, I۱۸	در این مدرسه از دانش آموزانی ثبت نام به عمل می آید که ارزشهای دینی را می دانند و به آن پایبندند.
I۲, I۹, I۱۱	خانواده ها، بچه های خود را به رعایت ارزشهای دینی تشویق می کنند و در این مسیر مدرسه را مورد حمایت قرار می دهند.
I۱, I۶, I۲۰	در اوقات فراغت دانش آموزان، از باورهای مذهبی صحبت می شود و نظر آنان راجع به آنها پرسیده می شود.
I۸, I۱۰, I۱۳	باورهای مذهبی که موردقبول مدرسه و جامعه نیز هست، به صورت کتابچه های کوچک، در اختیار دانش آموزان و معلمان قرار می گیرد.
I۴, I۵, I۱۱, I۱۴	مراسم های مذهبی در این مدرسه اجرا می شود و از همه دانش آموزان خواسته می شود تادر آن حضور فعال داشته باشند.
I۱, I۹, I۱۴, I۱۹	جلسات بحث و بررسی سنتهای پیامبران و ائمه اطهار و سیره آنها در مدرسه برگزار می شود
I۱, I۱۸	در برنامه های درسی، به موضوع عفاف و حجاب توجه ویژه می شود.
I۴, I۶, I۱۶	برنامه های مختلفی برای ترویج عفاف برای دانش آموزان برگزار می شود.
I۱, I۱۵	معلمان، به موضوع عفاف و لزوم رعایت آن می پردازند.
I۲, I۵, I۱۹	موضوع عفاف و حجاب مورد توجه قرار می گیرد و کسانی که آن را رعایت کنند، تشویق می شوند.
I۱, I۲۰	دیوار نوشته های مدرسه بر موضوع عفاف تاکید دارند.

یعنی کد، کد مربوط به مصاحبه شونده آورده شده است. در نهایت ۶۵ شاخص از مصاحبه با خبرگان استخراج شد.

اطلاعات جدول ۱، بیانگر محور اساسی سوالهای پژوهش بوده و در قسمت دوم جدول پاسخهای ارائه شده توسط مصاحبه شوندهگان آورده شده است که از کدگذاری باز به دست آمده است و در قسمت سوم

جدول ۲: تبیین واریانس مولفه های مستخرجه

مولفه	مقادیر ویژه اولیه			مجموع مربع بارهای استخراج شده			مجموع مربع بارهای چرخش یافته		
	کل	واریانس	درصد تجمعی	کل	واریانس	درصد تجمعی	کل	واریانس	درصد تجمعی
۱	۳۵/۲۱۳	۵۴/۱۷۴	۵۴/۱۷۴	۳۵/۲۱۳	۵۴/۱۷۴	۵۴/۱۷۴	۱۰/۱۹۵	۱۵/۶۸۵	۱۵/۶۸۵
۲	۲/۴۸۲	۳/۸۱۸	۵۷/۹۹۲	۲/۴۸۲	۳/۸۱۸	۵۷/۹۹۲	۸/۸۸۴	۱۳/۶۶۸	۲۹/۳۵۲
۳	۱/۷۵۳	۲/۶۹۶	۶۰/۶۸۸	۱/۷۵۳	۲/۶۹۶	۶۰/۶۸۸	۶/۱۱۲	۹/۴۰۳	۳۸/۷۵۵
۴	۱/۳۸۱	۲/۱۲۵	۶۲/۸۱۳	۱/۳۸۱	۲/۱۲۵	۶۲/۸۱۳	۵/۴۴۸	۸/۳۸۱	۴۷/۱۳۷
۵	۱/۳۲۷	۲/۰۴۲	۶۴/۸۵۴	۱/۳۲۷	۲/۰۴۲	۶۴/۸۵۴	۵/۴۱۸	۸/۳۲۵	۵۵/۴۷۲
۶	۱/۲۰۷	۱/۸۵۶	۶۶/۸۱۱	۱/۲۰۷	۱/۸۵۶	۶۶/۸۱۱	۴/۳۲۵	۶/۶۵۳	۶۲/۱۲۵
۷	۱/۱۳۳	۱/۷۴۳	۶۸/۴۵۳	۱/۱۳۳	۱/۷۴۳	۶۸/۴۵۳	۴/۱۱۳	۶/۳۲۸	۶۸/۴۵۳
۸	۱/۱۲۹	۱/۵۲۹	۶۹/۹۸۲	۱/۱۲۹	۱/۵۲۹	۶۹/۹۸۲	۳/۶۰۸	۱/۷۷۵	۷۰/۲۲۸
۹	۱/۱۲۱	۱/۴۰۶	۷۱/۳۸۹	۱/۱۲۱	۱/۴۰۶	۷۱/۳۸۹	۳/۳۱۸	۱/۵۵۲	۷۱/۷۸۱
۱۰	۱/۱۱۸	۱/۲۸۴	۷۲/۶۷۳	۱/۱۱۸	۱/۲۸۴	۷۲/۶۷۳	۳/۰۳۰	۱/۳۳۱	۷۳/۱۱۱
۱۱	۱/۱۰۹	۱/۱۸۵	۷۳/۸۵۸	۱/۱۰۹	۱/۱۸۵	۷۳/۸۵۸	۲/۷۹۶	۱/۱۵۱	۷۴/۲۶۲
۱۲	۱/۱۰۰	۱/۱۶۷	۷۵/۰۲۵	۱/۱۰۰	۱/۱۶۷	۷۵/۰۲۵	۲/۷۵۴	۱/۱۱۸	۷۵/۳۸۱
۱۳	۱/۰۹۸	۱/۱۱۲	۷۶/۱۳۶	۱/۰۹۸	۱/۱۱۲	۷۶/۱۳۶	۲/۶۲۴	۱/۰۱۸	۷۶/۳۹۹
۱۴	۱/۰۹۲	۱/۰۷۶	۷۷/۲۱۳	۱/۰۹۲	۱/۰۷۶	۷۷/۲۱۳	۲/۵۳۹	۰/۹۹۳	۷۷/۳۹۲
۱۵	۱/۰۵۰	۰/۹۹۴	۷۸/۲۰۷	۱/۰۵۰	۰/۹۹۴	۷۸/۲۰۷	۲/۳۴۶	۰/۸۱۵	۷۸/۲۰۷
۱۶	۰/۹۹۴	۱/۵۲۹	۶۹/۹۸۲						
۱۷	۰/۹۱۴	۱/۴۰۶	۷۱/۳۸۹						
۱۸	۰/۸۳۵	۱/۲۸۴	۷۲/۶۷۳						
۱۹	۰/۷۷۰	۱/۱۸۵	۷۳/۸۵۸						
۲۰	۰/۷۵۸	۱/۱۶۷	۷۵/۰۲۵						
...									
۶۴	۰/۰۲۸	۰/۰۴۸	۹۹/۹۶۳						
۶۵	۰/۰۲۲	۰/۰۳۷	۱۰۰						

با توجه به جدول فوق، ۱۵ مولفه اول دارای مقادیر ویژه بزرگتر از یک هست و در تحلیل باقی می ماند. این عوامل تا تقریباً ۷۸ درصد،

بررسی نرمال بودن ابعاد آموزش اخلاق
نرمال بودن داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش با استفاده از آزمون -
های کولموگروف - اسمیرنوف و شاپیرو-ویلک مورد بررسی قرار گرفت
که نتایج خاص از این آزمون‌ها نشان داد که توزیع مربوط به همه
عوامل، نرمال می‌باشد.
چه مدلی را می‌توان به منظور آموزش اخلاق دانش آموزان مقطع
متوسطه ارائه کرد؟

واریانس ابعاد و مؤلفه‌های آموزش اخلاق را تبیین می‌کند. به منظور
تحقیق درباره ماهیت روابط بین متغیرها و نیز دستیابی به تعاریف و
نامگذاری مؤلفه‌ها، ضرایب بالاتر از ۰/۴ در تعریف مؤلفه‌ها مهم و با
معنی بوده و ضرایب کمتر از این حدود به عنوان عامل تصادفی در نظر
گرفته شده است. برای تفسیر عامل‌ها رینولدز و همکاران (۱۹۸۸)
کمترین مقدار این ضریب را برابر با ۰/۴۰ بکار برده‌اند.

جدول ۳: مؤلفه‌های مستخرجه شناسایی شده بعد از استفاده از ادبیات موجود

بعد	مؤلفه	تعداد شاخص
آموزشی	معلم	۵
	برنامه درسی	۵
	فضای کلاس درس	۵
	مدیریت مدرسه	۵
اجتماعی	ارزشهای گروهی	۴
	همدلی	۳
	اعتماد اجتماعی	۳
	احترام به یکدیگر	۴
محیطی	جو اخلاقی	۵
	تشویق و تنبیه	۳
	سطح سواد و درآمد والدین	۴
	پایگاه اقتصادی- اجتماعی فرد	۵
اعتقادی	پایبندی به ارزشهای دینی	۵
	باورهای مذهبی	۴
	عفاف	۵

جدول ۴: شاخص‌های برازش تحلیل مسیر مدل

نام شاخص	شاخص‌های برازش	
	مقدار	حد مجاز
Chi-square/df	۲/۵۳	کمتر از ۳
RMSEA (ریشه میانگین خطای برآورد)	۰/۰۴۸	کمتر از ۰/۱
CFI (برازندگی تعدیل یافته)	۰/۹۹	بالاتر از ۰/۹
NFI (برازندگی نرم شده)	۰/۹۸	بالاتر از ۰/۹
GFI (نیکویی برازش)	۰/۸۳	بالاتر از ۰/۸
AGFI (نیکویی برازش تعدیل شده)	۰/۸۱	بالاتر از ۰/۸

جدول فوق نشان می‌دهد که شاخص‌های برازش مدل در وضعیت مطلوبی قرار گرفته است.

جدول فوق مؤلفه‌های آموزش اخلاق در هر یک از ابعاد آموزشی، اجتماعی، محیطی و اعتقادی را نشان می‌دهد.

جدول ۵: برآوردهای مربوط به مدل آموزش اخلاق در بین دانش آموزان مقطع متوسطه

مسیر	ضریب مسیر	مقدار t	وضعیت
آموزش	۰/۹۱	۱۷/۳۶	پذیرفته شد
	۰/۹۲	۱۶/۲۲	پذیرفته شد
	۰/۹۶	۱۶/۵۰	پذیرفته شد
	۰/۹۴	۱۷/۴۰	پذیرفته شد
سازمانی	۰/۹۶	۱۹/۰۰	پذیرفته شد
	۰/۹۸	۱۹/۸۲	پذیرفته شد
	۰/۹۸	۱۹/۴۷	پذیرفته شد
	۰/۹۷	۱۸/۶۸	پذیرفته شد
سازمانی	۰/۹۷	۱۸/۱۲	پذیرفته شد
	۰/۹۵	۱۸/۲۰	پذیرفته شد
	۰/۹۵	۱۸/۰۹	پذیرفته شد
	۰/۹۶	۱۲/۸۳	پذیرفته شد
سازمانی	۰/۹۴	۱۸/۹۴	پذیرفته شد
	۰/۹۶	۱۹/۰۸	پذیرفته شد
	۰/۸۸	۱۸/۲۹	پذیرفته شد
	---	---	---

در جدول فوق به بررسی مدل اندازه‌گیری مولفه‌های آموزش اخلاق در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه پرداخته می‌شود. در مدل اندازه‌گیری نتایج برازش مدل در وضعیت مطلوبی بود.

جدول ۶: وضعیت و رتبه‌بندی مولفه‌ها

بعد	مولفه	ضریب مسیر	میزان اهمیت
عوامل آموزشی	فضای کلاس درس	۰/۹۶	۱
	مدیریت مدرسه	۰/۹۴	۲
	برنامه درسی	۰/۹۲	۳
	معلم	۰/۹۱	۴
عوامل اجتماعی	همدلی	۰/۹۸	۱
	اعتماد اجتماعی	۰/۹۸	۲
	احترام به یکدیگر	۰/۹۷	۳
	ارزشهای گروهی	۰/۹۶	۴
عوامل محیطی	جو اخلاقی	۰/۹۷	۱
	پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد	۰/۹۶	۲
	تشویق و تنبیه	۰/۹۵	۳
عوامل اعتقادی	سطح سواد و درآمد والدین	۰/۹۵	۴
	باورهای مذهبی	۰/۹۶	۱
	پایبندی به ارزشهای دینی	۰/۹۴	۲
	عفاف	۰/۸۸	۳

جدول (۶) نشان می‌دهد که رتبه‌بندی براساس مقادیر ضرایب مسیر هر مولفه صورت پذیرفته شده است.

بحث

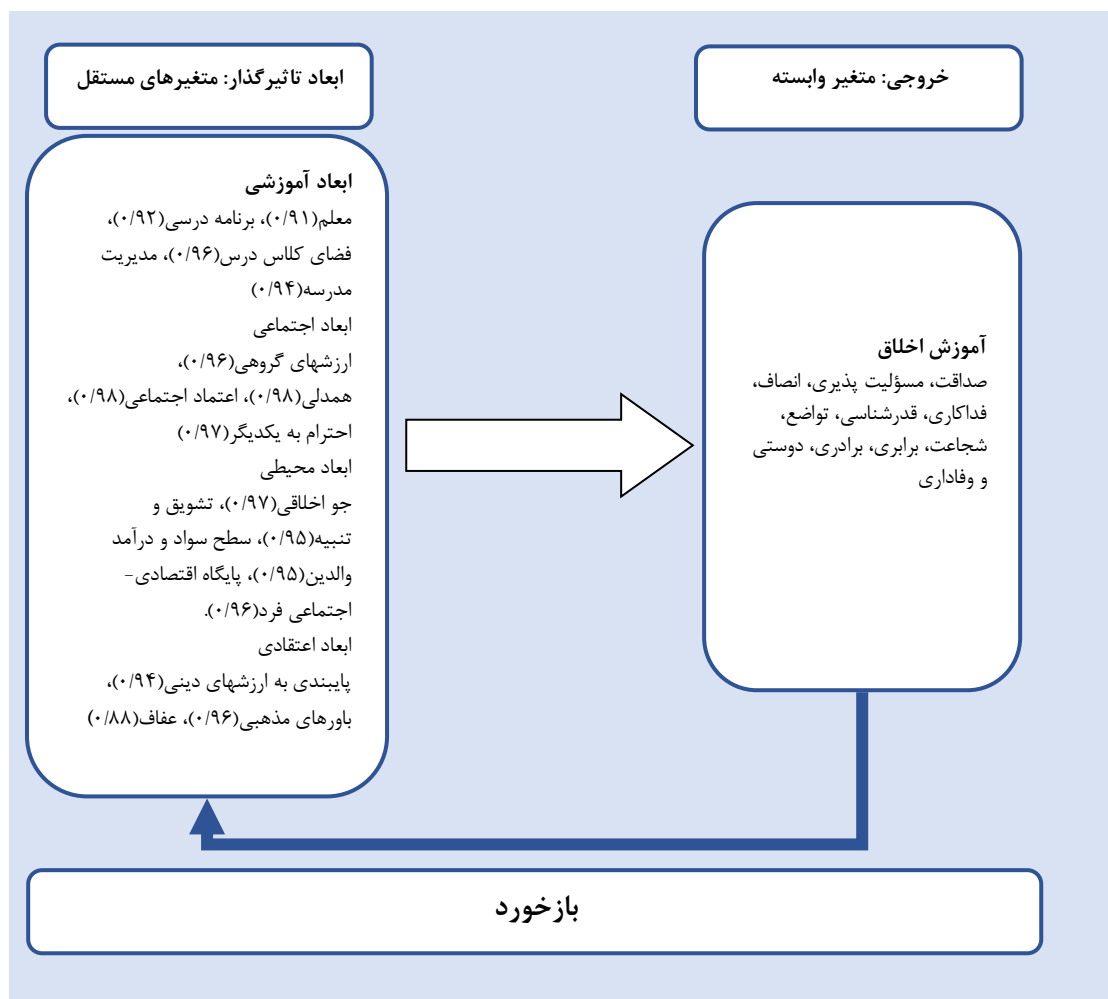
هدف پژوهش حاضر ارائه مدلی به منظور ارتقا آموزش اخلاق در مدارس دوره دوم متوسطه شهر تهران بود. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش نشان داد که چهار بعد آموزشی، اجتماعی، محیطی و اعتقادی ابعاد تاثیرگذار بر آموزش اخلاق هستند. همچنین ۱۵ مولفه، معلم، برنامه درسی، فضای کلاس درس، مدیریت مدرسه، ارزشهای گروهی، همدلی، اعتماد اجتماعی، احترام به یکدیگر، جو اخلاقی، تشویق و تنبیه، سطح سواد و درآمد والدین، پایگاه اقتصادی - اجتماعی فرد، پایبندی به ارزشهای دینی، باورهای مذهبی، عفاف به عنوان مولفه‌های آموزش اخلاق شناسایی شدند.

در مطالعات همسو با نتیجه به دست آمده از تحقیق حاضر گزارش شده است که در آموزش اخلاق حرفه‌ای به دانشجویان، قانون اخلاقی در سازمان، رهبری اخلاقی و حمایت مدیران تاثیرگذارند و عوامل آموزش در مدرسه مانند مدرس، مدیر، برنامه درسی و آموزشی موجب رشد اخلاق حرفه‌ای می‌گردد (۱۵، ۱۶، و ۱۸). علاوه بر این، در تحقیقات داخلی همسو با نتیجه حاصل مشخص شده است آموزش اخلاقی بر بهبود عملکرد اجتماعی و کاهش اختلالات رفتاری تاثیرگذار است و آموزش اصول اخلاقی به دو روش روایت‌گری و سخنرانی می‌تواند در ارتقای

حساسیت اخلاقی مؤثر باشد (۱۹ و ۲۰). در پژوهشی دیگر مشخص شد که برنامه‌های درسی ابزاری مؤثر در رشد و توسعه فضایل اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی در فراگیران است و آنان را برای برخورد مناسب با مسائل و موضوعات جدید آماده می‌سازد (۲۱).

در تبیین نقش هر یک از عوامل شناسایی شده در آموزش اخلاق در مدارس باید گفت که در حیطه آموزشی، کادر آموزشی مدارس می‌توانند تاثیرات بسزایی بر ساختار و شکل‌دهی رفتار دانش‌آموزان داشته باشند، که برای تحقق این مهم، در ابتدا خود باید اخلاق مدار باشند و با استفاده از تکنیک‌های مختلف آموزش اخلاق، دانش‌آموزان را با آن آشنا کنند و آنها را به این امر ترغیب نمایند. همچنین در بعد اجتماعی و محیطی که یکی از ابعاد اصلی آن خانواده است می‌توان گفت که خانواده نخستین مرجعی است که شخصیت فرد در آن شکل می‌گیرد و بانفوذترین مرجع برای تربیت فرزندان به شمار می‌رود که با استفاده از راهبردهای متعدد درصدند تا مفاهیم اجتماعی و اخلاقی را در فرزندان خود نهادینه کنند. به طوری که تحقیقات متعدد هم نشان می‌دهد که نوع مداخله والدین می‌تواند عامل اصلی در پرورش و ارتقاء اخلاق در کودکان باشد (۲۲). در تبیین نقش عوامل محیطی و اجتماعی در آموزش اخلاق در مدارس هم اشاره به این نکته مهم است که یکی از جنبه‌های مهم رفتار اخلاقی علاقه و توجه به دیگران است. صاحب‌نظران معتقدند که همسانی هنجارها و ارزش‌های فرهنگی برای تربیت کودکان با برنامه‌ها و روش‌های آموزشی مدارس و خانواده‌ها سبب شکل‌گیری هرچه بهتر و سریع‌تر اصول اخلاقی در دانش‌آموزان می‌شود؛ چراکه عدم توجه به تناسب آموزش‌های اخلاقی با ارزش‌ها و شرایط اجتماعی و فرهنگی سبب ناکارآمدی آموزش مفاهیم اخلاقی به دانش‌آموزان می‌شود و با ایجاد سردرگمی در آنها مانع درونی کردن آموزش‌ها و مفاهیم اخلاقی توسط دانش‌آموزان می‌گردد (۲۳).

علاوه بر این، در تبیین نقش مولفه‌های اعتقادی و مذهبی در آموزش اخلاق در مدارس چنین می‌توان ادعان داشت که میزان اعتقادی که دانش‌آموز نسبت به مسایل دینی دارد، وی را از بی‌اخلاقی‌های بی‌شماری مصون نگه می‌دارد، چراکه در دین اسلام، به وفور در مورد اخلاق‌مداری و رعایت حقوق دیگران و احترام به آنها توصیه شده است. مرور منابع دینی و اخلاقی نشان می‌دهد که از اهداف اخلاق، پیراستن نفس از پلیدی‌ها و آراستن آن به فضایل و پاکی‌ها، ایجاد روابط سالم اجتماعی، عدالت، امنیت، رفاه و آرامش و زندگی سعادت‌مند برای انسان است. این اهداف و غایات در دین نیز وجود دارد اما علاوه بر آن، رشد استعدادها و بی‌نیاهت انسان از طریق عبادت در شکل‌های گوناگون فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی نیز از اهداف و غایات دین است؛ از این رو می‌توان گفت همه‌ی غایات اخلاق در دین وجود دارد و دین در تعیین هدف والای اخلاقی نیز نقش تعیین‌کننده دارد (۲۳). براساس نتیجه پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که کارگاه‌ها و جلساتی برای کارکنان مدرسه اعم از مدیران و معلمان در زمینه آموزش اخلاق برگزار شود تا با شناسایی و آشنایی با راهبردها و روش‌های آموزشی متناسب

نگاره ۱: مدل نهایی مولفه‌های آموزش اخلاق در مدارس

نتیجه گیری

تحقیق حاضر نشان داد که عوامل موثر بر آموزش اخلاق در مدارس مولفه‌هایی همچون: معلم، برنامه درسی، فضای کلاس درس، مدیریت مدرسه، ارزش‌های گروهی، همدلی، اعتماد اجتماعی، احترام به یکدیگر، جو اخلاقی، تشویق و تنبیه، سطح سواد و درآمد والدین، پایگاه اقتصادی- اجتماعی فرد، پایبندی به ارزشهای دینی، باورهای مذهبی و عفاف است. بنابراین، با توجه به تأیید شاخص‌های برآزش در این تحقیق، در برنامه‌ریزی برای آموزش اخلاق در مدارس توجه به سهم هر یک از این عوامل در پرورش اخلاقی دانش‌آموزان باعث می‌شود تا راهبردها و تدارکات متناسب با هر یک از این مولفه‌ها مدنظر مسئولان و محققان قرار گیرد. در تحقیقات دیگر در این زمینه هم بررسی راهبردهای موثر بر افزایش اثربخشی هر یک از این مولفه‌ها می‌تواند با بهبود کیفیت آموزش‌های اخلاقی سبب ارتقا و بالندگی اخلاقی دانش‌آموزان شود که در نهایت اثربخشی فرایند آموزش و یادگیری را به دنبال دارد.

با سن و مقاطع تحصیلی دانش‌آموزان به آموزش اخلاق برای آنها بپردازند. در زمینه سایر مولفه‌های مرتبط با آموزش اخلاق همچون بعد مذهبی و ابعاد اقتصادی- اجتماعی نیز پیشنهاد می‌شود تا در رسانه‌ها و مراکز عمومی و مذهبی به پرورش و آموزش مباحث اخلاقی توجه ویژه‌ای می‌ذول گردد. علاوه بر این، به دلیل نقش مهم خانواده در نهادینه کردن اخلاق در فرزندان، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزش والدین در زمینه تربیت فرزند به گونه‌ای طراحی شوند که به والدین و مربیان اصول مدیریت موثر رفتار و شیوه‌های تربیت اخلاقی مطلوب فرزندان آموزش داده شود تا ضمن تقویت اخلاق در والدین آنها نیز به پرورش صحیح این مقوله مهم در فرزندان بپردازند. پژوهش حاضر نیز همچون سایر مطالعات دارای محدودیت‌هایی بود که از مهمترین این محدودیت‌ها مختص بودن نمونه در بخش کمی به دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوره دوم شهر تهران بود که تعمیم نتایج تحقیق را به دانش‌آموزان مقاطع و شهرهای دیگر با مشکل مواجه می‌سازد. بنابراین پیشنهاد می‌شود تا در تحقیقات بعدی در این زمینه دانش‌آموزان سایر مقاطع و دانش‌آموزان شهرهای دیگر نیز مدنظر قرار گیرند.

- study of secondary school students in Hamadan Province). *Journal of Iranian Sociological Studies*; 1(3):1-21. (In Persian).
6. Johnson AE. (2015). Examining the relation between ethnic identity and competence among Latino early adolescents. [Ph.D. Thesis]. USA: Texas State University.
 7. Haney C. (2016). On structural evil: Disengaging from our moral selves. *Psycritiques*; 61(8): 1-12.
 8. Doris JM. (2018). Talking to our selves: Reflection, ignorance, and agency. *Behavioral and Brain Sciences*; 29:1-51.
 9. Kleppe LC, Heggen K, Engebretsen E. (2016). Nursing textbooks' conceptualization of nurses' responsibilities related to the ideal of a holistic view of the patient: A critical analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*; 6(3): 106-115.
 10. Binfet J T, Gadermann A M, Schonert-Reichl K A. (2016). Measuring kindness at school: Psychometric properties of a school kindness scale for children and adolescents. *Psychology in the Schools*; 53(2): 111-126.
 11. Aldridge JM, Ala'i KG, Fraser BJ. (2016). Relationships between school climate and adolescent students' self-report of ethnic and moral identity. *Learning Environments Research*; 19(1): 1-15.
 12. Kadivar P, Kohoulat N, Abdolahi MH, Khoshbakht F. (2016). Perception of school moral atmosphere and elementary students' moral development. *International Journal of School Health*; 3(4): 1-6.
 13. Kohi E, Yosefpour Z, Sajadi-Seresht A. (2015). Investigating the role of education in reducing students' ethical abnormalities in different educational periods. Tehran: 2nd National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies. (In Persian).
 14. Smetana JG. (2016). Talking the talk and walking the walk: Conversational pathways to moral development. *Human Development*; 58(4,5): 301-307.
 15. Aultman JM. (2018). A description of inter-professional ethics education in a United States college of pharmacy. *Pharmacy Education*; 18-25.
 16. Gluchmanová M. (2017). Theoretical and practical aspects of a professional ethics of teaching. *Human Affairs*; 27(1):75-81.
 17. Visser W, McIntosh M, Middleton C. (2017). Research on corporate citizenship in Africa: A ten-year review (1995–2005). In *Corporate Citizenship in Africa*. London: Routledge. Pp.18-28.
 18. Torrence BS, Watts LL, Mulhearn TJ, Turner MR, Todd EM, Mumford MD, Connelly S. (2017). Curricular approaches in research ethics education: Reflecting on more and less effective practices in instructional content. *Accountability in Research*; 24(5): 269-296.
 19. Rezapour Y, KHeradmand T, Shahedi, S. (2017). Effectiveness of moral intelligence on social

ملاحظه های اخلاقی

در این پژوهش ضمن توضیح اهداف تحقیق و جلب رضایت آگاهانه افراد تحت مطالعه، ملاحظات اخلاقی لازم رعایت گردید.

سپاسگزاری

پژوهشگران بر خود لازم می‌دانند که از همکاری کلیه صاحب‌نظران و متخصصان آموزش و پرورش شهر تهران و همچنین از همکاری کلیه دانش‌آموزان شرکت کننده در این تحقیق نهایت سپاس و قدردانی خود را اعلام بدارند.

واژه نامه

1. Ethics	اخلاق
2. Ethical fundamental	اصول اخلاقی
3. Ethical development	رشد اخلاقی
4. Ethical values	ارزش های اخلاقی
5. Morality	اخلاق مداری
6. Ethical Concepts	مفاهیم اخلاقی
7. Moral evolution	تحول اخلاقی
8. Ethical training	آموزش اخلاقی
9. Ethical education	تربیت اخلاقی
10. Ethical character	مش اخلاقی
11. Ethical Identity	هویت اخلاقی
12. Ethical atmosphere	جو اخلاقی
13. Professional ethics	اخلاق حرفه ای
14. Moral law	قانون اخلاقی
15. Ethical leadership	رهبری اخلاقی

References

1. Khayatmoghadam S, Tabatabayinasab SM. (2016). Components of professional ethics in management. *Ethics in Science and Technology*; 11(1): 127-136. (In Persian).
2. Mofidi F, Kafili-Moghadam S. (2011). A study of the efficiency of teaching ethics by Animation Films in promoting ethics for preschool students. *Journal of Psychological Research*; 4(15): 1-14. (In Persian).
3. Azizynejad B. (2018). Analyzing the relationships between work ethics: Productivity and creativity. *Ethics in Science and Technology*; 13 (3):79-84. (In Persian).
4. Erfan A, Nadi MA, Ebrahimzadeh R. (2018). Analyzing ethical factors of knowledge commercialization in higher education. *Ethics in Science and Technology*; 13 (1): 108-115. (In Persian).
5. Mahdavi MS, Zaree A. (2010) Factors affecting adolescents' inclination to ethical values (Case

- curriculum in schools. Tehran: 1st International Congress on Education and Psychology with an Islamic Approach. (In Persian).
22. Janbozorgy M, Noury N, Agah M. (2014). The training of ethics, social behavior and legality to children's. 5th Ed. Tehran: Arjmand Publications. (In Persian).
23. Khosrowpanah A. (2005). Dean and worshiper relationships. Quarterly Journal of Review; 30: 22-40. (In Persian).
20. Imanifar N, Vaghar-Seyedin SA, Afshar L, Sharifzadeh GH. (2015). Comparison effect of teaching ethical principles using narrative ethics and lecture on the moral sensitivity of nurses. Medical Ethics Quarterly; 9(31): 95-125. (In Persian).
21. Rostami M, Nabipour A, Bokrani Z. (2015). Examine the necessity of ethics and moral performance and behavioral problems. Ethics in Science and Technology; 12 (4): 48-59. (In Persian).